

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ

İLAHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

SAYI: 14

ERZURUM - 1999

İSMAİL HAKKI BALTACIOĞLU VE DİN EĞİTİMİMİZ

Yrd.Doç.Dr. Abbas ÇELİK

İsmail Hakkı Baltacıoğlu Kırşehir yöresinden göç ederek İstanbul'a yerleşmiş bir ailenin çocuğudur. İstanbul'da 1886'da doğdu. İlk, orta ve yüksek öğrenimini aynı yerde yaptı. Darulfünun'un Tabiiye bölümünden mezun oldu. Bazı küçük memuriyetlerde bulunduktan sonra, 1908'de İstanbul Muallim Mektebinde öğretmenliğe başladı. 1911'de eğitim ile ilgili araştırmalar yapması için Fransa'ya gönderildi. Ecole Normal'de pedagoji dersleri aldıktan sonra Avrupa'nın büyük ülkelerinde okullarda incelemeler yaptı.

İstanbul'a döndüğünde Darulfünun'da İlm-i Terbiye kürsüsüne müderris olarak atandı. Bir ara Gazi Eğitim Enstitüsü'nde müdürlük yaptı. 1933'te Darulfünun üniversiteye çevrilince Baltacıoğlu'na görev verilmedi. Eğitimin her kademesinde çalışan Baltacıoğlu, bu sefer eğitim hizmetlerine yayınlarla devam etti. Yayımına 1934'te başladığı "Yeni Adam" adlı dergiyi ölüm yılı olan 1978'e kadar çıkardı. Bu dergiye bir halk üniversitesi olarak bakanlar az değildir. Gerçekten de halkı aydınlatma amaçlı çok sayıda yazı içerdiği görülmektedir. Hatta mektupla öğretimin ilk örneklerine bu dergide rastlamak mümkündür.

İsmail Hakkı 1940'lı yıllarda Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-coğrafya Fakültesi Pedagoji Bölümü başkanlığına getirildi. Daha sonra 1950 yılına kadar iki dönem Afyon ve Kırşehir milletvekili olarak parlamentoya girdi.

Biz Baltacıoğlu'nun din eğitimi ile ilgili görüşlerini vermek istiyoruz.

Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümü Başkanı

Baltacıoğlu'nun sosyal kurumlar arasında dine çok değer verdiğini öncelikle ifade edelim. Yazar bunun sebebini sadece inançlı bir insan olduğuna bağlamamaktadır. Özellikle sosyolojiyle uğraşan biri olarak, dinin topluluk yaşayışında çok büyük bir görevi olduğunu görmüş ve inanmış insan olduğu için böyle düşünmektedir. Ama düzgün ve düzenli bir toplum için dinin kendi alanında hür olmasına dikkat edilmelidir¹. Çünkü inançların törenler, ahlâk, hukuk, dil oluşuyla açıklamaktadır². Dine gereken önem verilmelidir. Bu hususta Hıristiyanları örnek almalıyız. Pazar günü olduğunda Londra büyük bir Protestan kilisesine dönüşüyor³. Dindarlıkla laik anlayış arasında zıtlık görmeyen İsmail Hakkı, din-siyaset ilişkisi konusunda laik düşünceyi tercih etmektedir. Bu konuda şöyle diyor: "İnanırlar din işiyle dünya işini birbiriyle karıştırmazlar. Onlar için din yaşayışı kul ile Allah arasında olan bir yaşayıştır. Onlar başkalarının inançlarını çekişme konusu yapmazlar, bu inançlara saldırmazlar"⁴. Fakat dinin faaliyet alanlarına müdahale edilmemeli ve türlü sanat değerleriyle sıkı ilişkisi yok sayılmamalıdır. Dinin insanın bütün benliğini birden sardığını, insanda en insan olanı çalıştıran bir şuur olduğu bilinmelidir. Dinsiz insanlığın olacağını düşünmek pek mümkün olmamaktadır⁵. İnsan davranışlarıyla ilgili olması sebebiyle "Ahlâkî davranışın temeli din değil, ahlâk içgüdüsüdür." diyen Ferdinand Buisson'a karşı öne sürdüğü görüşlerini öneminde dolayı burada vermek istiyoruz. Ona göre ahlâkî davranışlarımızı ilişkileri yönünde dinden soyutlayamayız. Çünkü ahlâkî bir içgüdü olarak görmek yanlıştır. Zira sonradan kazanılan bir davranışın içgüdü olması imkansızdır. Ayrıca dini, içerdiği ahlâkî kurallarıyla insanın ahlâkî olmasına yardımcı olduğu inkâr

¹ İ. Hakkı Baltacıoğlu . "Kur'an Felsefesi Üzerine Bir İnceleme". İlahiyat Fakültesi Dergisi ,Sayı:1,1953 s . 4.

² İ. Hakkı Baltacıoğlu. "Dinsiz Milliyetçilik" . Yeni Adam, Sayı:870, 1974, s.4.

³ İ. Hakkı Baltacıoğlu . "Türkiye'de Din Anlayışı". Din Yolu,Sayı:1, 15 Mart 1956,s. 4.

⁴ İ. Hakkı Baltacıoğlu . "Yeni Adam'ın Din Milliyet Anlayışı". Yeni Adam, Sayı: 888,1975,s . 4.

⁵ Baltacıoğlu. "Türkiye'de Din Anlayışı" . s . 4.

edilemez. Hatta toplumların en kuvvetli oldukları devirlerin, en dinli oldukları dönemler olduğunu görmekteyiz. O halde "din eğitimi" ihmal edilmemelidir. Bu şüphe bile götürmez bir durumdur. Üzerinde kafa yormamız gereken şey, bu eğitimin hangi kafalara göre verilmesidir. Softalara göre mi, yoksa dini gerçekten anlayan aydınlara göre mi⁶?

Baltacıoğlu din yaşayışımız, din eğitimimiz ve din politikamızda pek çok sakarlıklarımız olduğunu söylüyor. Yarım aydınlara her şeyden önce dinin ne olup olmadığını doğru ve "bilimli" olarak öğrenmelerini tavsiye ediyor. Yarım aydınlara topluluk yaşayış dışında bir dini yaşayış var olduğunu zannederek dini hiç bilmediklerini gösterdiklerini söylüyor. Topluluk yaşayışı dışında bir din yaşayışını kabul eden bu aydınlar, dinin benimsenip benimsenmeyeceğini insan iradesine bırakıyorlar. Bu anlayış yanlış ve gerçeğe uygun değildir. Gerçek, nerede topluluk varsa orada din yaşayışının da var olduğudur. Din yaşayışı bütün topluluk yaşayışını ahlâkı, dili ve sanatı sarmıştır. Din dil, ahlâk, sanat, felsefe gibi milli varlığın milli özüdür. Milli kişilik din kişiliği ile başlar. Onunla olgunlaşır, onunla en ideal ve en mutlak varlığına ulaşır. Fakat Avrupa taklitçisi sözde aydına bu yargıların doğru olduğuna inandırmak mümkün olamamaktır. Çünkü bunlar bir türlü değişme kabul edememektedirler. Biz bunları bir tarafa bırakarak, gerçek aydınlara düşen görevleri tespiti çalışalım. Yapılacak ilk iş hiç bir bilimli incelemeye dayanmayan, kulaktan dolma, yalan yanlış düşüncelerin yerine din gerçeğine uygun, doğru düşünceleri koymak olacaktır⁷. Din kültürümüzdeki düşkünlüğümüzün sebebi, din konusundaki aydınlatma işini gerçek din bilginleri ve felsefecileri yerine bilgiden, görgüden, yaratıcılıktan yoksun softa kafalıların yapmasıdır. Bunların verecekleri din kültürü kalphtan, gerilikten ve düşkünlükten başka bir şey olamaz. Baltacıoğlu konu ile ilgili olarak Ziya Gökalp ile kendisi arasında

⁶ İ. Hakkı Baltacıoğlu. "Dinsiz Ahlâk Olur Mu? Onlar Mı Yanılıyo Biz Mi?". Din Yolu, Sayı: 7,3 Mayıs 1956, s. 2.

⁷ İ. Hakkı Baltacıoğlu. "Türkiye Dinle Kalkınacaktır". Türk Düşüncesi, Sayı: 2/35, 1 Ocak 1957, s. 5,7,8; İ. Hakkı Baltacıoğlu. "Türkiye Dinle Kalkınacaktır". Türk Düşüncesi, Sayı: 4/7, 1 Mart 1957, s. 1-7.

geçen bir konuşmayı aktarmaktadır. Gökalp bir gün ona: "Eğer biz münevverler din meselesine vazı yed edemeyecek olursak, softalar vazı yed ederler." demiştir. İsmail Hakkı sonraki zamanlarda yaşadıklarının hep bu sözü doğruladığını söylemektedir. Ona göre gerçek şudur: Okullarda isteğe bağlı ya da zorunlu din dersleri konulmasına, bir ilahiyat fakültesi açılmasına, hatta radyolarda Kur'an okutup vaaz verdirilmesine rağmen - din işleri denilemez ama- din problemine henüz el atılmamıştır. Aydınlarla burada düşen görev, gerçekleri bilim ışığı altında aydınlatma olacaktır⁸.

Bilindiği gibi Baltacıoğlu pedagoğ ve sosyolog yanları olan bir bilginidir. Ona göre önemli bir sosyal kurum olan dinin eğitimi gereklidir. Hatta zaruridir.

Eğitimimize ve Din Eğitimi Tarihi Bir Yaklaşım

Yazar, Osmanlı devrinden başlatarak eğitimimizi dört döneme ayırıyor:

Medrese ve Mahalle Mektebi Devri: Her iki eğitim kurumunun en belirgin özellikleri dinî oluşlarıdır. Bunlar din terbiyesi vermek için açılmışlardır. Eğitim ve öğretimin mayası din ile yoğrulmuştur. Ahlakî terbiyede korku esastır. Öğretim metodu ezbercilik ve çıkarımcılık (istintac) tır. Bu okullarda tetkik ve teşhise, tümevarım (istikra) ve buluşçuluğa (istikşaf) dayana hiç bir terbiye ve öğretim metoduna rastlanmaz. Her şey ezbere, her şey dinî veya ananevî bir dayanaktan bir cümleden çıkarılmak için gayret edilir. Bu müesseselerde eğitim ve öğretimin her şeyini belirleyen etken, orta çağ zihniyetidir⁹.

⁸ İ. Hakkı Baltacıoğlu. "Softa ve Mürteci". Türk Düşüncesi, Sayı: 56/5, 1 Mayıs 1959, s. 12-16.

⁹ İ. Hakkı Baltacıoğlu. **İzmir Konferansları**. İzmir, Milli Kütüphane Neşriyatı, 1331 / 1911, s. 3,4.

Meşrutiyet döneminde Şeyhülislâm Hayri Efendi'nin yaptığı ise medreseleri mekteplere benzetmekten başka bir şey değildir¹⁰.

Rüşdiye ve İdadiye Devri: 19. yüzyılda başlayan bu dönemin en önemli özelliği dinîlikten dünyeviliğe doğru gidiştir. Bu dönemin başlangıcının rüştiyelerin açılması ile olduğu kabul edilir. Maarifin gösterdiği manzara ne medreseler ve mahalle mekteplerinde olduğu gibi tamamıyla dinî ve uhrevî ne de sonraki dönemlerin mektepleri gibi dünyevîdir. Bu devre değişme ve gelişme dönemi denebilir. Bu zamandaki bütün müesseselerde gayesizlik hakimdir. Çocukların fikri ve ahlâkî terbiyesi bir yandan dinî geleneklerin tesirinde, bir yandan da maarifin ilhamları altında sarsılır! Eğitim ve öğretim metotlarında geçerli olan eskiliktir. Medrese sisteminin bütün gelenekleri ve alışkanlıkları bunlarda vardır. Diğer taraftan aynı kurumlar Avrupa eğitim sisteminin garip ve beceriksiz bir taklitçisidir! Bu devrin biraz daha gelişmiş eğitim kurumu idadilerdir. İdadiler, rüştiyelere göre şekil ve yapı bakımından çok değişmiş ve çok yenilemiştir. Fakat ruh ve mayaları yine eski mahalle mektepleri ve medreselerdir! İdadilerin de eğitim ve öğretimi taklitten, gelenekten kurtulamamıştır. Rüştiyeler gibi idadileri de gayesizlik canlandıramamıştır¹¹. İsmail Hakkı'nın üzerinde söz ettiği bu okullar Tanzimat öncesi dönemle, Tanzimat ve II . Abdülhamit dönemlerini içine alır. O, özellikle eğitimde yeni bazı adımların atılmaya çalışıldığı Tanzimat Ve II . Abdülhamit dönemlerinin genel bir değerlendirmesini yaparak şöyle diyor : Tanzimat'ın koyu muhafazakarlığı din işlerinde büsbütün göze çarpmaktadır. Bu devirde din eğitimine, din işlerinin yönetimine karşı en ufak bir kıvılcığa bile görülemez. II . Abdülhamit dönemini "İstibdat Devri" olarak kabul eden Baltacıoğlu,

¹⁰ İ. Hakkı Baltacıoğlu. " **Dinsiz Kalkınma Olabiliyor Mu?**". Din Yolu, Sayı: 5, 15 Nisan 1956, s.2; İ. Hakkı Baltacıoğlu. " **Dinsiz Kalkınma Olabiliyor Mu?**". Yeni Adam, Sayı: 849, 1972, s . 4,20.

¹¹ Baltacıoğlu. İzmir Konferansları . s . 4.

dönemin Tanzimat anlayışından farklı bir şey getirmediğini söylüyor¹².

Yeni Mektepler Devri: Eğitim tarihimizin en canlı ve hareketli dönemi, Meşrutiyetten sonra açılan mekteplerle başlamıştır. Bu okulların ruhunda inkılâp ve Osmanlılık fikri yatmaktadır. Zaten adı geçen okullar bu iki fikrin bir sonucu durumundadırlar. Yine de istenilene ulaşıldığına inanmayan Baltacıoğlu, bu okulların bir yandan eski iptidai ve rüşdiyelerin, diğer taraftan idadilerin gelişme ve ilerlemesinden başka bir şey olmadığını söylemektedir. Dönemin en önemli özelliğini hayat ve öğretimde yaptığı ilerlemede görmektedir. Mektepte öğrencinin özel ve insanî haklarının kabulü, sadece bu dönemin ortaya çıkardığı bir durumdur. Yeni okullar bir yandan idarî inkılâbın “hürriyet, adalet, musavat, ittihad-ı anasır, Osmanlılık” fikirleri tesirinde, bir yandan da Meşrutiyetle beraber memlekette yapılan “psikoloji” hareketlerinden, “ilm-i terbiye, ilm-i tedris” neşriyatından mülhem olmuştur. Bu dönem eğitim sisteminin ulaşmak istediği esas gaye ne dinî, ne de yarı dünyevîdir. Sadece dünyevî ve Osmanîdir. Devrin eğitim hareketini idare edenler bu alandaki ıslahatı bir “ilm-i ruh” yahut “usûl-ü tedris ve terbiye” meselesi olarak kabul etmişlerdir. Bu devrin teşkilatı da gerçekte Osmanlılık ülküsüne aşılarmış garp eğitimi taslağından ibarettir. İstanbul’daki Darülmuallimin ve Tatbikat Mektebi yeni okulların temsilcisi olarak yaşamıştır¹³. Baltacıoğlu’nun eğitimcilik hayatının başladığı yıllar da bu tarihlere dir. Bu yıllardaki gayelerini şöyle ifade etmektedir: “Her ne pahasına olursa olsun gençlikte değer ve teknik inkılâbını kabul eden zihniyet yaratmak, Darülmuallimat’ta ancak bir iki yıl süren kısa hocalık zamanımda da bunu yapmaktan geri durmadım. Dinde, ahlâkta, hukukta, sanatta, terbiyede ... eski, sürünen, fosil adına ne varsa hepsini yıktım”¹⁴.

¹² İ. Hakkı Baltacıoğlu. “Aydınlar Din Gerçeğini Ne Zaman Göreceksiniz?”. Türk Düşüncesi, Sayı: 4/23, 1 Ekim 1955, s . 257.

¹³ Baltacıoğlu. İzmir Konferansları. s . 4,5.

¹⁴ Necmettin Tozlu. İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu’nun Eğitim Sistemi. İstanbul, M.E.B. Yayınları: 873, Araştırma İnceleme Dizisi: 4, 1989, s . 4.

Fakat bütün bunlara rağmen bu devir istenildiği ölçüde verimli olamamıştır. Bunun sorumlusu Gökâlp'ın sosyolojisidir. Çünkü bu sosyoloji sosyal kurumlar olan din, dil, ahlak, hukuk, sanat ve diğerlerini birbirine denk görme gibi bir yanlışlığa sapanmıştır¹⁵.

Hal-1 Hazır Devir: Bu Dönemde eğitim hayatı seviyesiz ve sarsak bir durum almıştır. Bunun böyle olmasının başlıca sebepleri şunlardır: Geçici de olsa Osmanlılık idealinin iflas etmesi. Taklidi yahut psikoloji teşebbüsleri ve teşkilatlanmaları başarıya ulaşamaması. Toplumun kurum ve okulunu yönlendirecek kuvvetli bir ideal meydana getirilememiştir. Okullar açılmış, açılanlar kapatılmış ve kapatılanlar tekrar açılmıştır. Bilimsel ve istatistiksel görüşlere dayanmadan kurumların sayıları artırılmıştır. Okullarda din dersi ile terbiye arasında kopukluklar oluşturulmuştur. Kız okullarındaki eğitim, yirminci yüzyıl hürriyet fikirleri ile bizdeki kadın istibdadı arasında kalmıştır. İhtilâci medreseler ıslah etmeden müspet ilim ve felsefe eğitimini kabul etmişlerdir¹⁶.

Baltacıoğlu'nun Cumhuriyet dönemiyle ilgili görüşlerini, bilhassa din eğitimi açısından, bundan sonraki bölümlerde göreceğiz. Fakat dönemle ilgili genel görüşlerini göstermesi açısından birkaç mesele üzerinde de duracağız. Ona göre Cumhuriyetin ilk yıllarında özellikle din eğitimi açısından laiklik adına bazı yanlış uygulamalar vardır. Cumhuriyet din kişiliğini milliyet kişiliğinde apayrı bir kişilik gibi düşündüğünden din derslerine karşı sert tavır takınmıştır. fakat daha sonra ki yıllarda bu tutumdan vazgeçilerek ilkin ilkokullara isteğe bağlı olarak din dersleri konulmuştur¹⁷. Bu tutum daha sonraki yıllarda din dersleri, dolayısıyla din eğitimi lehine dönüşecektir.

¹⁵ Baltacıoğlu. "Aydınlar Din Gerçeğini Ne Zaman Göreceksiniz?". S.257.

¹⁶ İ. Hakkı Baltacıoğlu. "Aydınlar Din Gerçeğini Ne Zaman Göreceksiniz?" . Türk Düşüncesi, Sayı: 4 / 23, 1 Ekim 1955, s. 257.

¹⁷ İ. Hakkı Baltacıoğlu . "Türkiye'de Din Anlayışı". Din Yolu, C . I . Sayı: 1/1, 15 Mart 1956, s. 2.

Dine Yaklaşım Tarzı ve Din Eğitiminde Gaye

Baltacıoğlu Türkiye’de din konusunu ele almak isteyenlere yapacakları ilk iş olarak hiçbir bilimsel incelemeye dayanmayan, kulaktan dolma yalan yanlış düşünceleri kafalarından söküp atmak, bunların yerine din gerçeğine uygun, doğru düşünceleri koymayı tavsiye etmektedir¹⁸. Din Eğitimi din kitabında birer inanç olarak yer almış olan konuları ne pahasına olursa olsun pozitif gerçeklere döndürmek gibi bir gayrete düşmemelidir. Ondan beklenen din kitabımızda inanç konusu olan bilgileri inanç konusu olarak olduğu gibi öğretmektir. Din işinin bir eğitim ve öğretim işi olmadan önce bir bilgi, bir bilim ve bir felsefe konusu olduğu gerçeğinden hareket edilmelidir. Çünkü bilginin, bilimin, felsefenin bulunmadığı yerde eğitim ve öğretim göreneklerden (routin) kurtulamaz¹⁹.

İsmail Hakkı din eğitim için bazı kurallara uyma mecburiyetinin olduğuna inanmaktadır ki onlar da şunlardır:

1. Din eğitimi sadece inananlar verebilir. Çünkü din canlı bir varlıktır, duygudur. Duyguların en köklüsüdür. Sınırsızla ilgilidir. O halde din eğitimi düşünceyle değil, ancak telkin yoluyla geçebilir.

2. Dini bir bilgi olarak görmeden önce onun duyguyla daha alakalı olduğunu görmek lazımdır. Din bir gönül işi olduğundan dinli insan kişiliğinin temelinde insan vardır. Halbuki bilgiyi kazanma inananmayanlar için de geçerlidir²⁰.

Din eğitimi ile ilgili olarak yukarıdaki meseleler üzerinde çalışması gerekirken, Tanzimat’tan beridir daha sathi konularla uğraşmıştır. Uğraşılan konular şunlardır: İlk ve ortaokullarda din dersleri denen kitapları okutmak, bu okullar için din dersleri

¹⁸ Aynı yer . s . 2.

¹⁹ İ. Hakkı Baltacıoğlu. “Din Pedagojisinin Ödevi” 1956. s. ;

²⁰ İ. Hakkı Baltacıoğlu. “Gerçek Din Kültürü Böyle Verilmez”. Emekli Öğretmenler Dergisi, Sayı: 4 / 48,5 ,1963,s . 6.

programları yapmak yerine bu okullar için kitap yazmak ya da yazdırmak.

Din eğitimi din kültürünün verilmesi ve din kişiliğinin oluşturulması olarak gören yazar, ilk iş olarak din kültürü üzerinde durulmasını istemektedir. Dinin sosyal ve kolektif varlığını doğru anlamak din eğitiminin en önde gelen işi olması gerektiğini söylemektedir²¹. Dinin görevi öğretmek değil, yaşatmak olacaktır. Dinin bir diğer görevi de irade gücünü artırmaktır²². Böyle bir anlayışla dini öğretecekler : Okullarda ilgili öğretmenler, camilerde vaiz ve imam hatipler olacaktır. Bunlar bu işi yaparken İslâm Dini'ni olduğu gibi doğru öğretmeyi bir görev olarak algılamalıdır²³. Din eğitiminden beklenen ahlâklı, faziletli, diğer insanlarla beraber olmayı seven, cesaretli, karakteri sağlam insan yetiştirmede çaba sarf etmektir²⁴. Din eğitiminin sadece bilgi aktarılması gibi görülmesi doğru değildir. Çünkü din kişiliğine sahip insan dini yalnız aklıyla, bilgileriyle ve gönlüyle değil; davranışlarıyla da yaşayan insandır²⁵.

Din Eğitimi ve Çevre

Baltacıoğlu din probleminin bazılarının anladığı gibi sadece bir terbiye olarak görülmesini de doğru bulmaz. Okullarda din eğitimi ve öğretimini ıslah etmeyi, çocukları dinli yapmak ve gençleri dinsizlikten kurtarmak için yeterli bulanların hataları buradan kaynaklanmaktadır. Çünkü ona göre din meselesi her şeyden önce bir cemaat ve hayat meselesidir. Dini medreseler yaratmamış, tam tersine din medreselerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bundan dolayı din cemiyette yaşamıyor, hayati

²¹ İ. Hakkı Baltacıoğlu. "Gerçek Din Kültürü". Yeni Adam. Sayı: 793, 1967, s. 2; İ. Hakkı Baltacıoğlu. "Gerçek Din Kültürü". Türk Yurdu, Sayı: 288, Eylül 1960, s. 19, 20.

²² İ. Hakkı Baltacıoğlu. "Yeni Adam'ın Din ve Milliyet Anlayışı". Yeni Adam, Sayı: 888, 1975, s. 4.

²³ Baltacıoğlu. "Gerçek Din Kültürü". Yeni Adam, s. 2,4.

²⁴ Aynı yer . s . 2.

²⁵ İ. Hakkı Baltacıoğlu. **Pedagojide İhtilâl**. İstanbul, 1964, s. 84,90.

sarmıyorsa okulda derslerle, nasihatlerle, vaizlerle verilecek bir din eğitimi isteneni hiçbir zaman veremeyecektir. Çünkü hayatın kabul etmediği bir varlığı okul zorla yerleştiremez. Bunu yapmasını ondan beklemek de doğru değildir. Okulun sosyal hayatın bir parçası olduğu unutulmamalıdır. Dayanağını gerçek hayatta bulamayan bir kuvvet okul çevresinde barınamaz. Dinî yasaklardan sakınmayan, hatta bunları tenkit eden, dinî mukaddeslere kayıtsız kalan; hayatındaki mahrumiyetleri, teşebbüslerindeki noksanlıkların intikamını almak için küfür eden; hakkı, kaderi, ahireti ... Her şeyi birden inkâr eden, vicdanından, imanından, Allah'ından bile şüphe eden bir anlayışa sahip çevre ile sarılmış okulun önemli bir şeyler yapmasını beklemek pek mümkün değildir²⁶.

Dinî telkinin dinî hayatın ürünü olduğu unutulmamalıdır. Dinî telkin almak için dinî hayatı yaşamak gerekir. Bu hayatın doğduğu yer toplumsal hayattır. Cemaat hayatı yaşanmadan din hayatı içte duyulmaz. Çünkü dinî hislerin doğup büyüdüğü yer sosyal olma durumuyla yakın ilgilidir. Bunun içindir ki dinî telkinin istikbâlini dinî gruplaşmalarda aramak lazımdır. Topluluklarda ruhları ilahileştirme kabiliyeti vardır. Bedîi, ahlâkî hatta sırf fikrî bir toplantıda bile - bilhassa bu toplantıların galeyanlı zamanlarında - ruhları sonsuzluğa ve mükemmelliğe doğru yükseldiği duyulur. Gruplardaki insanı kendi benliği üzerine yükselten vecd ve istiğrak dinî telkinden başka bir şey değildir²⁷. Din eğitime kitapla değil, yaşayışla başlanır. Okumadan yazmadan dinli olanlar vardır, hem de pek çoktur. Ama bunun aksini düşündüğümüzde okur yazar, bilir ve düşünür olarak dinsiz olanların varlığı da bir gerçektir. Bunun sebebi dinin de bir sanat gibi ilk önce bir gönül işi, duyum işi olmasıdır. Bununla birlikte dinin sadece yaşatılması da yeterli görülemez. Dinin düşündürülmesi de gerekmektedir. Bunu

²⁶ İ. Hakkı Baltacıoğlu. **Din ve Hayat**. İstanbul, Kader Matbaası, 1334/1915, s. 8-11; Satı (El-Hüsri). "**Din ve Hayat**". Terbiye, Sayı: 4,24 Teşrin-i Evvel 1334, s. 39-49.

²⁷ Baltacıoğlu. **Din ve Hayat**. s. 35,36.

başarmak ise din ile din olmayanların çatışmasını önlemek, dinin gerçekliğini aydınlatmak becerisine bağlıdır²⁸.

Dinli olmayan bir toplumdaki istenilen seviyede bir din eğitimi vermesi beklenemez. Türkiye’de bu anlaşılammıştır. Anlaşılammayınca da din deyince hatıra ilk gelen okul, kitap ve derstir. Halbuki din eğitimi vermenin ilk şartı, toplumda normal bir din yaşayışının olmasına bağlıdır. Eğer toplumda bu yaşayış yoksa, okulda verilecek din eğitimi ne olursa olsun, okulda yetişenlerle toplum arasında çatışmalara yol açacaktır²⁹.

Eğitimde çevre denilince ilk akla gelecek kurum şüphesiz ailedir. Baltacıoğlu da din eğitimi açısından ailenin önemini takdir etmektedir. Din terbiyesi aile hayatının ve sosyal durumun bir sonucudur. Ana-babanın hükmü, ilmi ve kastî tutumlarının bu terbiye üzerinde önemli etkisi vardır. O, çocukların dinli ya da dinsiz olmasında her çevreden önce ailenin etkili olacağı görüşündedir³⁰. Aile dinli bir toplumda bulunuyor, fakat dini küçümsüyor ve ona karşı ilgisiz davranıyorsa bu durum çocuk üzerinde yıkıcı tesir yapar. Onların bocalamasına ve bilinç altlarının sarsılmasına yol açar. Normal aile dinini yaşayan ailedir. Dini bilgilerden haberdar olmayan, hatta Kur’an’ın tercümesini bir kere olsun okumamış ana-babaların çocuklarının kişilik kazanması oldukça zordur³¹.

Aile büyüklerinin dini bilmeleri de yetmez. Ana- babalar çocuğa yalnız inançları ezberletmemeli, onları uygulama fırsatı da vermelidir. İbadet yaptırmalı, açları doyurtmalı ... vs. Ancak o zaman İslâm kişiliği kazandırılabilir³².

Örgün Din Eğitimi

²⁸ Baltacıoğlu. “Gerçek Din Kültürü”. Yeni Adam, s . 6.

²⁹ Baltacıoğlu . “Gerçek Din Kültürü”. Yeni Adam, s . 4.

³⁰ İ. Hakki Baltacıoğlu. **Terbiye İlimi**. İstanbul, Matbaa-ı Orhaniye, 1332, s.205.

³¹ Baltacıoğlu . Pedagojide İhtilal. s . 105,106.

³² Aynı eser . s . 114.

Din Eğitimi ve Okul

Din eğitiminin örgün olarak yapıldığı yer okuldur. Bir eğitimci olarak yazarın okullarda din eğitimi konusu üzerinde durmasından daha normal bir şey olmayacağını da burada peşinen ifade etmek lazımdır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla Baltacıoğlu'nun sistemli bir şekilde okullarda din eğitimi konusunda fikir ileri sürdüğü söylenemez. Fakat bu onun ilgili hususlarda hiçbir şey söylemediği anlamına da gelmez. Baltacıoğlu konu ile alakalı fikirlerini gördüğü lüzumlu durumlarda açıklamayı tercih etmiştir denebilir. Okulda din eğitimi problemleri onun ilgi alanı dışında kalmazdı. Bu problemlerin belli başlıları şunlardır: Laik bir sistemde din eğitiminin durumu nasıl olacaktır? Din dersleri ile diğer dersler arasında nasıl bir ilişki kurulacaktır? Din öğretimi verecek öğretmenler nasıl yetiştirilecektir? Din dersi kitapları ne şekilde hazırlanacaklardır? Kur'an-ı Kerim'in din öğretimindeki yeri ne olacaktır?.

Olarak şikayetçi bir tutum takındığını görmekteyiz. Ona göre Türk toplumunda anlaşılamayan kavramlardan biri hatta en önemlisi "laik" kavramıdır. Bu konudaki görüşlerini kendi ifadesi ile aktarmanın daha iyi olacaktır. Şöyle diyor: "Günün birinde laiklik diye ne adını kolayca söyleyebildiğimiz, ne de imlâsını doğruca yazabildiğimiz bir prensibi ortaya atıyoruz". Laikliğin anlaşılmaması bu kadarıyla da kalmamaktadır. Din ile devlet birbirinden ayrılırken okullardan da din dersleri kaldırılacaktır. Ama bakıldı ki doğru olmadı. Bu sefer seçmeli olarak tekrar konuldu. Bu da yetmedi daha sonra zorunlu hale getirildi. Fakat din gibi insan aklının, insan vicdanının tanyabileceği en derin, en köklü bir gerçeğin düşünülmesi, yönetilmesi işini sağduyu ya da yalnız bazı kulaktan dolma bilgilerle başarmak öyle sanıldığı gibi kolay olmadı³³. Yazar laiklik tartışmasının başladığı 30'lu yıllarda cumhuriyet okullarının laik (ladini) olması görüşündedir.

³³ İ. Hakkı Baltacıoğlu. "Türkiye Dinle Nasıl Kalkınacaktır?". Türk Düşüncesi, C. VII, Sayı: 4/37, 1 Mart 1957, s. 1,2; İ. Hakkı Baltacıoğlu . "Türkiye Dinle Kalkınacaktır". Türk Düşüncesi, C. VI, Sayı: 2/35, 1 Ocak 1957, s. 3-8.

Laik mekteplerde eski anlayış üzere din eğitimi yapılmayacaktır. Din öğretimi “ bütûn ilim harsını ve zekâ kuvvetini birden kavrayacak bir felsefe tedrisatına” dönüştürülecektir. Zaten din okulda öğrenilmez. Çünkü o bir ders olarak anlaşılmayacaktır. Eski mekteplerde böyle anlaşıldığından bu dersler hep olumsuz etki yaptılar. Okullarda din konusu olarak ruhi, içtimâî ve metafizik yönleri ile olursa buna bir söz söylenemez. Bu derslerin öğreticileri de din hocaları değil, ilim adamları olması gerekecektir³⁴.

Baltacıoğlu bununla da yetinmeyerek cumhuriyet okullarından din derslerinin kaldırılmasının “din aleyhinde bir hareket” olarak algılanmamasını bile söylemektedir. Çünkü cumhuriyet dünyevi bir rejim olduğundan, onun okullarında din derslerinin olması doğru olmayacaktır. Dini bir hükümet ve genel öğretim problemi yapmak uygun değildir. Bu eğitimi bir “cemaat ve aile mesleği tedrisatı” şeklinde bırakmak en gerçekçi yol olacaktır. Çocuk inanç esaslarını serbestçe öğrenecek fırsata sahip olmalıdır. Ama bunun yeri okul değil : Aile, toplum veya mabetlerdir³⁵. Yazar 1950’li yıllarda da aynı görüşlerini korumaktadır. “Dinli ve laik bir insan olarak okullarda din derslerinin bulunmasına karşıyım” diyor. Bu görüşünü de şu sözleriyle destekliyor: Okullarda din dersleri ile beraber, laiklikle ilgili derslerinin olmasının istenmesi, var olan ahlâk bozukluğunun sebebini din eğitiminin eksikliğine bağlanmasındandır. Halbuki ahlâksızlığın asıl sebebi toplum yaşayışının zayıflamasıdır. Din inanç, ahlâk ve eylem işi olduğundan inanan insanın ahlâksız olması mümkün olacağı gibi, inanmayan insanın ahlâklı olması da mümkündür. Ayrıca Türkiye tek dinli, tek mezhepli bir ülke de değildir. Özellikle sünni anlayışa ters mezheplerin ve bunlara inananların sayısı öyle sanıldığı kadar az da değildir. Üstelik okulun sadece öğretime dayanan din dersleriyle din eğitimi vermesi de

³⁴ İ. Hakki Baltacıoğlu. **Terbiye**. İstanbul, Sühulet Kütüphanesi, 1932, s. 225,226.

³⁵ Aynı yer . s . 155,226.

beklenmemelidir. Din eğitiminin zaman ve mekana göre değişmeyecek prensipleri vardır. Okuldan bu beklenemez.

Baltacıoğlu'na göre din eğitiminin prensipleri şunlardır:

“1. Din eğitiminin ereği, dinli insanın gerçek kişiliğinin yoğunlanmasıdır.

2. Dinli insan kişiliği, dinli insanların yaşadığı gerçek bir çevrede verilebilir.

3. Dinli insan kişiliği dinli çevrede dinli hayatı yaşayarak edinilebilir.

4. Din eğitimi dinli insanın gerçek kişiliğini sağlamalıdır.

5. Din eğitimi bir başlatma ve alıştırmadır.”

Din eğitiminin ailelerin isteğine bırakılmasına da karşı çıkan yazar, konu ile ilgili olarak şunları diyor: Din dersleri ailelerin istemesi esas alınarak okutulamaz. Böyle yapılırsa genel düşünüş ile kişi kanaati birbirine karıştırılmış olur. Halbuki umurun fikri şahsın zararına olabilir³⁶.

1960'lı yıllarda bu görüşlerini terk etmişe benziyor. Artık din derslerinin okullarda okutulmasına karşı değildir. Fakat bu öğretim düzeyinde olacaktır. Zaten bugünkü şekliyle okul din eğitimi çevresi değil, din öğretimi çevresidir. o istese de din eğitimi gerçekleştirilecek durumda değildir³⁷. 1949'larda önceki görüşünü biraz yumuşatmış görünmektedir. Yeni görüşüne göre devlet din öğretimi almak isteyenlere yer, öğretmen sağlayacak

³⁶ İ. Baltacıoğlu. “Din ve Okul”. Yeni Adam, Sayı: 674, 1950, s. 5; İ. Hakkı Baltacıoğlu. “Din ve Okul”. Ulus Gazetesi, 27 Ekim 1950, s. 2.

³⁷ İ. Hakkı Baltacıoğlu. “Gerçek Din Kültürü”. Yeni Adam, Sayı: 793, 1967, s. 8.

ve bu öğretimi kontrol edecektir³⁸. 1950'lerde din öğretiminin okullarda verilmesine karşı çıkan yazar,

Baltacıoğlu'nun okullarda din dersi ve bu derse giren öğretmenlerin karşılaştıkları problemlerle ilgili olarak şunları söylemektedir : Problemlerden biri din dersleri ile diğer bazı derslerin birbirleriyle çatışır olmasıdır. Yani dinî öğretim ile ilmi öğretim arasında bir çatışma söz konusudur. Aslında bu uyumsuzluk din ile ilim arasında değil, dersler arasındadır. O halde problem öğretimde ve öğretim yöntemindeydir. Bu durumda çözüm öğretmenlere düşmektedir. Eğer onlar çatışmaya engel olacak bir anlayışla, bir filozof kafasıyla yetişirlerse mesele kalmaz³⁹. Eğer dinî düşünceyle dinî telkini dinî öğretimde bağdaştıramazsak, gençleri ilmiyle hissi, akıyla dinî arasında çatışma çıkıyor. Sonuçta dine pek bir şey olmuyor ama gençlerin ruhu hasta oluyor, maneviyatları bozuluyor ve hayat asudeliğini yitiriyor⁴⁰. Bunun çözümü dinî ilim ile desteklemektir. Bu konuda bizim yardımımıza koşacak ilim sosyoloji (cemiyetler ilmi) dir. Okullarda sosyolojiye dayandırılarak dinin hakikati, gelişmesi, milliyeti, dinî düşünce, dinî yaşayış ve dinî birlik (vahdet) hakkında fikirler verilmelidir⁴¹. Böyle yapılırsa problem çözülebilir. Okul, yaşayan dinî hayatla milli hayatın birleşmesi ve kaynaşmasını sağlamaya ve korumaya mecburdur. Dinî terbiye ile dinî tedrisatın birbirlerini yok saymasına izin verilmemelidir. Gençlerin okul hayatından ve öğretmenlerinden aldıkları gelişmeye açık (seyyal) terbiyeyi dinî öğretimle yalanlayacak yerde doğrulamalıdır. Mektebin dersleriyle din telkinleri birbirinin aksi olmamalıdır⁴². Bunlar olmayınca okullarda dinî duygular sarsılıyor. Bu sarsıntı dinî buhranın doğmasına sebep oluyor. Gerçekten de okullar yakından incelendiklerinde genel terbiye ile dinî terbiyenin çatıştığı görülür. Dinî eğitim beş vakit namazı emrettiği halde, okul hayatı bunu ihmal ediyor. Dinî öğretim de ilmi öğretime güvenmiyor. Aynı şekilde ilmi öğretim

³⁸ Baltacıoğlu . Terbiye İlimi . s . 205.

³⁹ İ. Hakkı Baltacıoğlu. "Din Pedagojisi". Yeni Adam, Sayı: 622, 1949, s. 2.

⁴⁰ Baltacıoğlu . Din ve Hayat. s . 39 - 42.

⁴¹ Aynı eser . s . 40.

⁴² Aynı eser . s . 43,44.

çok kere dini kabul etmiyor. İlim öğretmeniyle din öğretmeni bir türlü uyuşmıyor. Neticede olan gençlere oluyor. İki farklılık arasında ne yapacağına bir türlü karar veremiyor⁴³. Özellikle Millete "güzide fertler" yani "idareci sınıf" yetiştirme durumunda olan Sultaniler için bu daha önem kazanmaktadır. Çünkü buradan yetişecek gençler yarın halkın vicdanını, irfanını yükseltmeye memurdurlar. Bu vicdanın hayatını, hürriyetini bilmeleri gerekir. Yoksa milletin göğsünü deneme tahtasına çevirirler⁴⁴.

1920'lerde tartışılan okullardaki ruhi buhran varlığını daha sonraki yıllarda da sürdürmüştür. 1956 Diyanet İşleri Başkanlığı bütçesi görüşmelerinde aynı konudan Osman Turan da söz etmekte ve bunun çözümü için şu teklifleri getirmektedir:

1. Yıkılan medreselerin yerini dolduracak mektepler açılsın.
2. İlahiyat Fakültesi ve İmam - Hatip okullarının seviyesi yükseltsin.

Baltacıoğlu bunların gerçekleştirilmesi halinde bile problemin çözüleceğine inanmamaktadır. Türkiye'de din işleriyle uğraşan üç resmi kurum vardır: Maarif Vekaleti, Din işleri reisliği ve İlahiyat Fakültesi bütün bu kurumların şimdiki durumu kendilerinden bekleneni gerçekleştirecek gibi görünmemektedir⁴⁵.

1956 yılında ortaokullara din dersi konulması çalışmaları başlayınca, bir pedagoğ olarak bazı sorulara cevap aranması görüşündedir. Bu sorulara cevap verilmeden uygulamaya geçmenin yanlış olduğuna inanmaktadır. Konuyla alakalı sorular şunlardır :

⁴³ İ. Hakkı Baltacıoğlu. **Terbiye** . İstanbul, Sühulet Kütüphanesi, 1932, s.225 ; Baltacıoğlu. **Din ve Hayat**. s . 9,10.

⁴⁴ İ. Hakkı Baltacıoğlu. **Maarifte Bir Siyaset**. İstanbul, Necm-i İstikbal Matbaası, 1335/1920, s. 60,64 ; Baltacıoğlu. **Din ve Hayat**. s . 40.

⁴⁵ İ. Hakkı Baltacıoğlu. **"Bir Din Kongresi Toplamak Gerekıyor"** . Din Yolu, C. I, Sayı : 3, 5 Nisan 1956, s . 2.

“1. Bu okullarda din dersi diye ne okutacağız?”

2. Bu okullarda kitap diye hangi din dersi kitabını okutacağız?”

3. Bu okullarda din derslerini nasıl, hangi pedagojiye göre okutacağız?”

4. Bu okullarda din derslerini kimler, hangi dini bilen öğretmenler okutacak?”

5. Bu okullarda bu dersler niçin okutulacak?”

6. Bu dersleri kimler okuyacak?⁴⁶”.

Baltacıoğlu'na göre bu sorular cevaplandırılmadan böyle bir harekete başlanılmıştır. Sorulara bakıldığında bir öğretim işine girilirken mutlaka cevaplandırılması gereken bir durum gösterdikleri fark edilebilir.

Baltacıoğlu'nun Din dersi öğretmenleriyle ilgili görüşleri de şöyledir: “Öğretmenler hakiki dinî intibahı ve dinî salâhı yaratacak hakiki mürşitler, hakiki din muallimleri olmalıdır”. Yani din dersi öğretmenleri hem iyi bir dinî bilgi hem de pedagojik formasyon kazanmalıdırlar. Bu durumda onlar bir yandan yüksek öğretim veren din okullarında bir yandan da öğretmen yetiştiren okullarda eğitim görmeleri gerekecektir. Fakat bu ölçüler içerisinde öğretmen yetiştirdiğimiz söylenemez. Görünürde söyleneceğe de benzemiyor. Çünkü din eğitimi veren -okullar ilme, öğretmen yetiştiren okullar da dine gerektiği şekilde kaynaşamadılar. Din eğitimi veren okullarda bunlardan hiç iz yok demek istemiyor. Söylemek istediği bu kurumlarda hayat ile okulun, telkin ile öğretimin, öğretim ile eğitimin uyumsuzluğu vardır. Her iki kurum bu ilişkiyi kuramazlarsa sonuç hiç

⁴⁶ İ. Hakkı Baltacıoğlu. “Dinsiz Kalkınma Olabiliyor Mu?”. Din yolu, C . I, Sayı: 5, 19 Nisan 1956, s . s 3; İ. Hakkı Baltacıoğlu. “Türkiye Dinle Nasıl Kalkınacak” . Türk Düşüncesi, C . VII, Sayı : 4 / 37, 1 Mart 1957, s . 3.

de iç açıcı olmayacaktır. Birincide ilim, ikincide din bir yama gibi kalmamalıdır. Kalırsa yazık olacaktır⁴⁷

Baltacıoğlu okullarda okutulan din dersleri üzerinde de durmuştur. Ona göre öğretimde kitabın öğretmen kadar önem arz ettiği gerçeğinden hareket edilmelidir. O zaman din dersi kitaplarının konu, üslup, şekil, ve basımları dinin mukadderatı ile yakından ilgili olduğu bilinmelidir. din dersi kitapları bu yönleriyle incelendiğinde pek olumlu sonuçlar alınmayacağı ortadadır. Bu kitapların ilmi bir kitap gibi doğru, edebî bir kitap gibi güzel, milli bir destan gibi canlı, bir sanat eseri kadar yüksek olması istenir. sonuçta buna ulaşıldığını söylemek ise imkansızdır. Halbuki bir din kitabını herkes severek okumalı, okudukça doymalı, doydukça Allah'a olan imanı artmalıdır⁴⁸. Baltacıoğlu yazılan din dersi kitaplarının bu vasıflarda olması bir yan bir çok yanlışlarla dolu olduğunu söylemektedir. Bu yanlışları şu şekilde sıralamaktadır:

1. Din dersi kitaplarında rahmet yerine zahmet, sevap yerine azap ve sevgi yerine korku var.

2. Kullanılan dil çirkin, yırtıcı ve bozuk.

3. Verilen bilgilerde yanlışlıklar var. Baltacıoğlu bilhassa bu yanlışlıklar üzerinde durmaktadır. Meselâ : Bu kitaplarda meleklerle iman Kur'an-ı Kerimde anlatıldığı gibi değil de Ayasofya kubbesinin dört yanındaki melek resimlerine dayanmaktadır. Kur'an ayetlerine uymayan hüküm ve yazılara yer verilmektedir.

4. Kitaplar gereksiz bilgilerle şişirilmiştir. Bunu yapmak için yazılar arasında lüzumundan fazla boşluklar bırakılmış,

⁴⁷ Baltacıoğlu. Maarifte Bir Siyaset. s . 42,43 ; Baltacıoğlu. Din ve Hayat. s44,45.

⁴⁸ Baltacıoğlu . Din ve Hayat . s . 45,56.

tarihi bilgilere ve ahlâki konulara gereğinden fazla yer verilmiştir⁴⁹.

Din dersi kitaplarında bu yanlışlıkların olmasının sebebi din bilgisinin sağlam ve bütün olmamasındandır. Kaliteli bir din dersi kitabının olmaması doğru bir din eğitiminin yapılmasına da engeldir. Din işini bir eğitim ve öğretim işi olarak görmeden önce bir bilgi, bilim ve felsefe işi olarak görmek gerekir. Bunun böyle yapıldığı pek söylenemez. bu durumda eğitim ve öğretim gelenekçilikten kurtulamıyor⁵⁰. Halbuki bundan kurtuluşun yolu dini tarih, psikoloji, sosyoloji, metafizik, sanat tarihi hatta estetik konusu olarak işlenmesidir⁵¹.

Baltacıoğlu'nun din dersi kitaplarıyla ilgili görüşlerini verirken, onun Kur'an-ı Kerim'le alakalı fikir ve tavsiyelerini bir tarafa atamayız. Ona göre din eğitimcilerinin başvuru kaynaklarından ilki Kur'an'dır. Eğitimciler O'nda kendi işlerine yarayacak pek çok ayetler bulacaklardır. Kur'an-ı Kerim başvuru kaynağı olmadan öte, din dersi kitabı olarak da kullanılabilir. Meselâ ilkokullarda kitap olarak Kur'an'ın tercümesi okutulabilir⁵². Çünkü Kur'an her şeyden önce bir din kitabıdır. Dinin din olarak anlaşılabilmesi Kur'an'a bu tarzda yaklaşmamızla da ilgilidir⁵³. Bunu yaparken de önce istenilen şekilde bir Kur'an tercümesi yapmak gerekecektir. Henüz yapılan tercümelere baktığımızda istenilen evsafa tercümelere pek rastlanmamaktadır. Bu sahada memleketimizdeki durum şöyledir:

⁴⁹ İ. Hakkı Baltacıoğlu. "Kur'an Nasıl Bir Gerçektir?" . Türk Düşüncesi, Sayı: 17, 1 Nisan 1955, s . 327,328; İ. Hakkı Baltacıoğlu. "Gerçek Din Eğitimi Böyle Verilemez" .Emekli Öğretmenler Dergisi, Sayı: 48, 1965, s 5,6 ; İ. Hakkı Baltacıoğlu . "Gerçek Din Kültürü" . Türk Yurdu, Sayı: 288, Eylül 1960, s . 19 ; Baltacıoğlu . Kültürce Kalkınmanın Sosyal Şartları . s .104, 105.

⁵⁰ Baltacıoğlu. "Gerçek Din Kültürü Böyle Verilmez" . s . 6 ; Baltacıoğlu . Kültürce Kalkınmanın Sosyal Şartları . s . 106,107.

⁵¹ Baltacıoğlu. Kültürce Kalkınmanın Sosyal Şartları . s . 106, 107.

⁵² İ. Hakkı Baltacıoğlu. "Gerçek Din Kültürü" . Yeni Adam, Sayı : 793, 1967, s. 6.

⁵³ Baltacıoğlu . "Kur'an Nasıl Bir Gerçektir?" . s . 324,325.

1. Kur'an Şimdiye kadar ana dil olan halk Türkçe'sine çevrilmiyor.

2. Yapılan çeviriler yanlışlarla doludur. Yanlışı en az olanın da dili anlaşılıyor.

3. Yanlışlar o kadar tehlikeli boyutlar alıyor ki insanı dinden imanda edecek sınra yaklaşıyor.

4. Dil bozuklukları da müstehcen denecek kadar olabiliyor⁵⁴. Yazar bu hata ve eksiklikleri tekrarlamamak ve istediği ölçülerde bir Kur'an tercümesi yapmak için gösterdiği çabaları şöyle sıralamaktadır:

1. Kur'an'ın istediğim şekilde tercümesini yapabilmek için antika, eski, yeni, basma Türkçe çevirilerini ve tefsirlerini gözden geçirdim.

2. Fransızca'da ve İngilizce'de bulunan eski ve yeni çevirileri de gözden geçirdim.

3. Şimdiye kadar Türk mütercim ve müfessirlerinin yaptıkları yanlışlardan sakındım.

4. Kur'an Türkçe'sinin halkın doğrudan doğruya anlayabileceği dil olmasına çalıştım.

5. Bunları yaparken acelecilikten sakındım⁵⁵.

Yazar bu gayretler sonunda beş yüz sayfalık bir Kur'an Tercümesi yazmıştır. Çeşitli başvurularına rağmen bir türlü bu çalışmasını bastıramaz⁵⁶.

⁵⁴ İ. Hakkı Baltacıoğlu . "Kur'an'ın Ana Dilimize Çevrilmesi" . Türk Düşüncesi, Sayı : 5 / 38, 1 Nisan 1957, s . 3,4.

⁵⁵ Aynı yer . s . 4.

Baltacıoğlu'na göre okullardaki din dersi kitaplarında şu konulara yer verilmelidir: Din nasıl bir varlıktır? Yer yüzünde dinsiz toplum var mıdır? Allah'ın varlığını gösteren belgeler nelerdir? Kur'an'la gelen dinin doğruluk, iyilik, güzellik dini olduğunu gösteren ayetler. Erkekle kadının eşit olduğunu gösteren ayetler. İslâm'ın milliyet ve hürriyet dini olduğunu gösteren ayetler. İslâm dininin yeryüzündeki yayılma durumu ⁵⁷.

Baltacıoğlu bütün diğer derslerde olduğu gibi, din derslerinde de öğretim metotlarından ezberin uygulanmasında şikayetçidir. O, ilgili olarak şöyle diyor: “ ... Vefa İdadisi'nde okuyorduk; Muallimlerimiz bizden yalnız bir şey isterlerdi: Söylediklerini ezberlemek! ... Coğrafya, tarih, hesap, hendese, edebiyat ... Her ders için böyleydi; Hatta Dinimizi, itikadımızı bile ezberlerdik! ... Ezberlemek; mektep hayatında bütün muvaffakiyetlerin, mükafatların, takdirlerin, derecelerin anahtarı gibiydi! Hep ezberleyenler beğenilir, hep ezberleyenler birinci çıkarlardı⁵⁸”.

Yükseköğretim ve Din Eğitimi

İsmail Hakkı, Osmanlı İmparatorluğunun son yıllarında, okumuş kesimde baş gösteren dinî buhranı anlamaya ve çarelerini bulmaya çalışmaktadır. “Din yeniden nasıl canlanacaktır?” sorusuna daha önce de söylendiği gibi bu, orta öğretimde ilim ile dinin barıştırılmasıyla çözümlenecektir. Yüksek öğretimde ise dini, ilmî bir metotla ele alacak ve çeşitli yönleriyle (psikolojik, sosyolojik ...) inceleyecek bir kurumda görmektedir. Medreseden bunları yapmasını beklemenin doğru olacağına inanmamaktadır. Medresenin skolastik iflası Darulfünunu ortaya çıkarmıştır⁵⁹. Çünkü Meşrutiyetteki medreseleri ıslah çalışmalarını

⁵⁶ İ. Hakkı Baltacıoğlu . “Kur'an'ın Ana Dilimize Çevrilmesi, Kur'an Nedir?” İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı : 2,3, 1952,s . 33,45 ; Baltacıoğlu . Kur'an'ın Ana Dilimize Çevrilmesi” . s. 4 - 9.

⁵⁷ Baltacıoğlu . “Gerçek Din Kültürü” . Yeni Adam, s . 8.

⁵⁸ İ. Hakkı Baltacıoğlu. **Talim ve Terbiyede İnkılâp**. Neşreden: Tüccarzâde İbrahim Hilmi, İstanbul, Matbaa-ı Hayriye, 1329 / 1909, s . 5.

⁵⁹ Baltacıoğlu . Maarifte bir Siyaset . s . 75.

onların ortaokula dönüştürülmesinden başka bir sonuç vermemiştir⁶⁰. O halde tek ümit bağlanacak kurum kalmıştır: *Darulfünun*. Bu kurum istenen tarihi inkılabı yapacak yegane irfan yuvasıdır. Çünkü burası bir tefekkür ve içtihat yeridir. Ama içtihadı ancak onu yapmaya gücü yetenler gerçekleştirebilirler. Bunun şartı da mütefekkir, alim ve dindar olmaktır. Bu vasıflara sahip insan dini din, hayatı hayat bilir. Bunlar riyakar değildirler; böyle olmaları da mümkün değildir. Aşkı, iştıyakı, ilmi muhakemeyi riya, sanat, halas için değil; iman için, Allah için yaparlar. Bu seçkin ve düşünürler sınıfı dinden hareketle ilme ulaşırlar. Aynı şekilde ilimden başlayarak dine kavuşurlar. Hakiki bilgindirler. Bunlar için ilimle din, alim ile dindar arasında bir tenakuz ve taaruz yoktur. Ayrılık ve eksiklik her ikisinin de dışındadır. *Darulfünunun* başlatacağı bu hareket genişleyerek konferanslar, münazaralar ve kongreler ile bütün millete ulaşacaktır. Hastalığın tek kurtuluş yolu budur⁶¹.

Cumhuriyet döneminde *Darulfünun* üniversiteye çevrilmiş bünyesinde İlahiyat Fakültesi açılmıştır. Yazar bundan sonra dikkatini buraya çevirmiştir. Ona göre bu fakültelelere mutlaka ihtiyaç vardır. Tek tanrılı dinlerin aralarında var olan çatışma ve çarpışma bunu gerektirmektedir. Artık sezgi dinler için yeterli olamamaktadır. Akıl da işe karışmak durumundadır. Akıl işe karışması sonucu işe kelâm, tasavvuf, felsefe bilgileri ile; din psikolojisi, din sosyolojisi ve din pedagojisi karışmıştır. Bu branşlar ilahiyat fakülteleri içinde bulunmaktadır. Bu öğretim kurumlarında “ dini kendi olmayan öbür kurumlara bendetmeyerek kendi üzerinde olduğu gibi ve orijinal gerçeğine uygun metotlarla anlamaya çalışmak” gaye edinilmelidir⁶². Baltacıoğlu İlahiyat Fakültesinin bir edebiyat

⁶⁰ İ. Hakkı Baltacıoğlu. “Bir Din Kongresi Toplamak Gerekliyor”. *Din Yolu*, Sayı: 3, 5 Nisan 1956, s. 2 ; Baltacıoğlu . “Bir Din Kongresi Gerek” . *Yeni Adam*, Sayı: 912, 1977, s. 3

⁶¹ Baltacıoğlu . “Kur’an’ın Ana Dilimize Çevrilmesi” . s. 4 ; Baltacıoğlu . *Din ve Hayat*. s. 42,47,48 ; Baltacıoğlu . “ **Türkiye’de Din Anlayışı**” . *Din Yolu*, C. I . Sayı: 1/1, 15 Mart 1956, s. 2.

⁶² İ. Hakkı Baltacıoğlu . “İslâm İlahiyat Fakültesi”. *Yeni Adam*, Sayı: 692, 1951, s. 8 ; İ. Hakkı Baltacıoğlu . “İslâm İlahiyat Fakültesi” . *Ulus*, 19 Şubat

fakültesine çevrilmesine de karşıdır. 1956 yılı İlahiyat fakültesi ders programını bu açıdan tenkit etmektedir. Bu yıllardaki İlahiyat Fakültesinin ders programı şu şekildedir:

1. Sınıf: Arapça, Farsça, Yabancı dil (İngilizce), Klasik Türkçe metinler (hitabet), İslâm Tarihi, Kur'an ve İslâm Dini Esasları.

2. Sınıf: Arapça Farsça, Yabancı dil (Almanca, Fransızca, İngilizce), Klasik Türkçe Metinler (Hitabet), İslâm Tarihi, Din Psikolojisi, Din Sosyolojisi ve ahlâk, Felsefe ve Mantık.

3. Sınıf: Arapça Farsça Hadis, İslâm Dini Mezhepleri, İslâm Felsefesi ve filozofları, İlim Tarihi, Mukayeseli Dinler Tarihi, Din Psikolojisi, İslâm Hukuku, İslâm Sanatları Tarihi.

Baltacıoğlu Ankara İlahiyat Fakültesi'nin on yedi dersinde sadece üç tanesinin din dersi olduğuna dikkat çekerek, bunun şaşılacak şey olduğunu söylüyor. Sonra Ekleyerek: "Bu fakültenin ders programlarını yapanlar din kültürünü müspet bilgilerin ve bilimlerin bir karması mı sanıyorlar" diye soruyor⁶³. Ona göre bu fakültenin bilim çalışmalarının şunlar olması gerekmektedir:

1. Kur'an'ı Türkçe'ye doğru ve anadili gerçeklerine uygun olarak çevirmek.

2. Kur'an'da zamanla değişen ile değişmeyenleri ayırt etmek.

3. Kur'an'da aynı konuda olan ayetleri bir araya toplamak.

4. Kur'an'ın felsefesini yapmak.

1951, s. 1; İ. Hakkı Baltacıoğlu . "Türk Aydınımın Din Karşısındaki Durumu" . Yeni Adam, Sayı: 719, 1952, s. 6.

⁶³ İ. Hakkı Baltacıoğlu . "Türkiye Dinle Nasıl Kalkınacak?" . Türk Düşüncesi, Sayı: 4 / 37, 1 Mart 1957, s. 6.

- 5 . Din bilginleri yetiştirmek.
- 6 . İslâm Dinini doğru olarak anlamak.
- 7 . İslâm Dinini doğru olarak tanıtmak.
- 8 . İslâm Dinini öteki dinlerle karşılaştırmak .
- 9 . İslâm Dini üzerine bilim ve felsefe eserleri yazmak⁶⁴.

İsmail Hakkı üç farklı ilahiyat fakültesi anlayışı olduğunu söylüyor ve şöyle sıralıyor :

1. Bir din yüksek okulu gibi anlaşılan ilahiyat fakültesi. Böyle bir fakültenin görevi aydın din memurları, imamlar, vaizler yetiştirmek olabilir.

2. Bir edebiye, felsefe fakültesi gibi anlaşılan ilahiyat fakültesi. Böyle bir fakültenin görevi dinin nesnel ve objektif olarak incelenmesi olabilir.

3. Bir İslâm ilahiyat fakültesi olarak anlaşılan ilahiyat fakültesi⁶⁵.

Baltacıoğlu bir Müslüman millet olduğumuzu hatırlatıyor. Bu durumda kuracağımız ilahiyat fakültesinde mutlak manada dini ilimlere yer vermektense İslâm Dininin özelliğini, canlılığını, doğrularını diğer dinler karşısında aydınlatacak, ortaya koyacak bir "İslâm İlahiyat Fakültesi" geliştirmek ihtiyacının olduğunu söylemektedir⁶⁶. Ankara İlahiyat Fakültesinin bu adla anılmasını teklif etmiş fakat kendisinin de anlayamadığı sebepler yüzünden

⁶⁴ Aynı yer . s . 1 - 7.

⁶⁵ Aynı yer . s . 5,6.

⁶⁶ İ. Hakkı Baltacıoğlu . "İslâm İlahiyat Fakültesi" . Yeni Adam, s . 8.

kabul edilmediğini nakletmektedir⁶⁷. Düşündüğü ilahiyat fakültesinde şu derslerin olmasını da istemektedir :

1. Yardımcı ve Hazırlayıcı İlimler:

Dinler Etnografyası, Dinler Coğrafyası, Dinler Tarihi, Din Sosyolojisi, Din Psikolojisi, Din Felsefesi, Din Pedagojisi .

2. Ana İlimler:

Kur'an Tercümesi, Kur'an Felsefesi, Hadis, Kelâm, Tasavvuf, İslâm Felsefesi, İslâm Etnografyası, İslâm Coğrafyası⁶⁸.

Önceleri ilahiyat fakültesinin bir meslek okulu olarak görülmemesini isteyen⁶⁹ yazar, bu düşüncesinden vazgeçerek ilahiyat fakülteleri bünyesinde "tatbikat camisi" olmasını teklif etmektedir. Konuyla ilgili görüşleri şöyledir: "Yalnız okumakla asker, zanaatçı yetiştirilemeyeceği gibi, yalnız okumakla din vaizi, din uyarıcısı, din müçtehidini yetiştirilemez, yetişemez. Laiklik prensibini kendine prensip edinmiş bir insan yerinde hem de ilahiyat fakültesinin ne olduğunu bilen bir insan sıfatıyla diyorum ki bu fakültenin içinde bütün şartlarıyla, bütün estetiği ile bir tapınak, bir cami yapılmalıdır da orada fakülte öğrencileri yarınki din önderliği ödevlerini öğrenmelidirler"⁷⁰.

Yaygın Din Eğitimi

Baltacıoğlu halkı dinî bakımdan eğitmede Diyanet İşleri Başkanlığı'na Önemli görevler düştüğünü kabul ve takdir etmektedir. Fakat bu bugünkü şekliyle sadece imam - hatiplik işlerini tanzim eden bir kuruluş olmadan öteye gidemeyeceğine de dikkat çekmektedir. Çünkü bu dairenin şu andaki durumu

⁶⁷ İ. Hakkı Baltacıoğlu. "Türkiye Dinle Kalkınacaktır". Türk Düşüncesi, C. VII. Sayı:2/35, 1 Ocak 1957, s. 5; Baltacıoğlu. "Softa ve Mürteci". Türk düşüncesi, Sayı: 1, 1 Mayıs 1959, s. 17, 18.

⁶⁸ Baltacıoğlu . "İslam İlahiyat Fakültesi" . s . 8.

⁶⁹ Baltacıoğlu . Terbiye . s . 157.

⁷⁰ Baltacıoğlu . "İslam İlahiyat Fakültesi" . s . 8.

dışarıdaki yetkili kişilerle ilişki kurmaya uygun değildir. Bunu gerçekleştirebilmesi kendi bünyesinde bir bilim kurumunun olmasına bağlıdır. Diyanet İşleri hiçbir zaman bu yapıya kavuşamamıştır⁷¹. Bu kuruluşun bilim çevresiyle ilişki kurmaya durumu uygun olmadığı gibi, halkla ilişki kurabileceği yer olan camideki durumu da pek iyi değildir. Bir kere camiler eski kalabalık cemaatlerini kaybetmişlerdir. Buraların sadece ihtiyarlar tarafından doldurulduğu görülmektedir. Ama yine de din eğitiminde halkla temasa geçilecek en uygun ortam camidir. Hutbeler din eğitiminde ilk akla gelen vasıtaadır. Yazara göre de hutbeler halk eğitimi için çok önemi haizdir. O bu konuda : “Hitabetin ilahî ve cihanşümül numunesi olan hutbeler halk için çok müessir olabilir” diyor. Fakat sadece hutbelerin Türkçeleştirilmesi buna yetmeyecektir. Böyle düşünmek bile yanlıştır. Bazıları tarafından bu değişikliğin bir inkılâp olarak değerlendirilmesi, sadece Türkçeleşme aşamasını geçemeyecek hutbeler için doğru değildir. Bu konuda bir inkılâptan söz edilecekse onların hayatleştirilmesi, millileştirilmesi düşünülmelidir. Yeni hutbeler ilim, ahlâk, kanun, şiir, felsefe, teslimiyet, ve vicdan hutbesi olmalıdır. “Sivri külahlı, süslü kapılı, afif hücreleri, oymalı satıklı birer şiir ve sanat kürsüsü” ne benzettiği minberlerin bu gösterişe uygun hatiplerle doldurulmasını istemektedir. Hatiplerin: “Ey millet ! Ey Cemaat : Hak, Hayat, kanun, adalet, şiir, sanat, saadet ve selamet!...” diye bağırdukları günü heyecanla beklediğini söylemektedir. Hatta bu konuşmalar sadece minberlere has kalmayacak kürsülere de inecektir. O zaman bu semavî konular daha halka indirilmiş (turabileştirilmiş) olacaktır. Baltacıoğlu aynı hutbelerle vaizler kanalıyla halkın hayatına, yaralarına, çibanlarına dokunmasını istemektedir. Bu öyle olmalıdır ki Allah’ın huzurunda duran bu teslimkâr ve mütevekkil millet, hatip ve vaiz sayesinde dirilmeyi gerçekleştirebilsin⁷².

İsmail Hakkı hatiplerde bazı vasıfların olmasını da istemektedir:

⁷¹ Baltacıoğlu . “Türkiye Dinle Nasıl Kalkınacaktır?” . s . 4 , 5 .

⁷² Baltacıoğlu . Din ve Hayat . s . 10 ,46 ,47 .

Konuşması düzgün, parlak ve süslü olmalıdır.

Sesi, jestleri, pozları, gövdesi, ruhu ve bütün kişiliği ile konuşarak dinleyenlerin bilinç altı alanına girebilmelidir.

Vaiz adaylarına kabiliyetlerinin ortaya çıkabilmesi için kürsüde konuşma fırsatı tanınmalıdır. bu aynı zamanda ondaki toplum karşısında konuşmanın doğurduğu korkuyu yenme fırsatını da verecektir.

Doğaçlama (Şifai) tarzında konuşmaya özenmelidir.

Konuşurken dinleyenleri dikkate almalıdır⁷³.

Halkı dini yönden eğitmenin bir yolu da konferanslardır. Din ve bilim adamlarından oluşacak bir heyet meydana getirilmesini istemektedir. Bu heyet bütün yurdu dolaşarak Kur'an, milliyet ve çalışma konularında konferanslar vereceklerdir. Bu işi sanat ve hitabet gücü yüksek tek kişinin de yapması mümkündür. Her ne şekilde olursa olsun kesin faydasına inanmaktadır. Konferanslar imam, hatip ve vaiz gibi din adamlarına da verdirilebilir. Konferanslar yoluyla din ve milliyet, din ve ahlak, din ve bilim, din ve demokrasi konuları halkın içine sindirilecektir. Bu sonucun dünyanın hiçbir yerinde yakalanması mümkün değildir. Bunların elde edilmesinin en önemli şartı konferansçıda bazı özelliklerin bulunmasına bağlıdır. Bu vasıflar şunlardır :

1. "Konferansçının halk hatibi halka söyleyebilir, dinletebilir bir hatip, bir sanatkâr olması.

2. Bilgin olması, din konularında teville hiç kaçmaması, yalnız doğru tefsir yapması.

3. Kur'an konularından dışarı çıkmaması, şahsî içtihatlarla kalkışmaması.

⁷³ İ. Hakkı Baltacıoğlu . **Pedagojide İhtilâl** . İstanbul, 1964, s . 128,129.

4. Herkesin anlayabileceği bir dille Türkçe'nin dehasına uygun olan kısa cümlelerle konuşması⁷⁴.

Baltacıoğlu, konferansçının kişiliğinin çok önemli olduğunu söyleyerek, bu konunun ihmal edilmemesini istemektedir.

Halkın din eğitimi için radyo programlarının da önemli olduğunu bile yazar, bu husus ile ilgili tavsiyeler de yapmaktadır. Ona göre radyo programlarının yapılışı ve sunuluşu özel şartlar içermektedir. Bir kere programın sunucusunun sesi radyojonik, hazırlanan dini metin dinlenir ve anlaşılır olmalıdır. Konuşmacı hareketlerinde yapmacık davranmamalıdır. Yapılan yayınlardaki belli başlı yanlışlıkları bu şekilde tespit etmiştir. Bu yanlışlıklar bu programların dinleyenlerinin az olmasının sebebidir. Başarısızlığın sebebi ise, radyo adamlarının bu işin psikanalizini bilmemesinden kaynaklanmaktadır⁷⁵.

İsmail Hakkı dini yayınlara da dikkat çekmiştir. Yayınlar dindeki kalkınmanın topyekün olması için gereklidir. Din edebiyatı, din psikolojisi, din sosyolojisi, ve din pedagojisi ile alakalı yayınların korunması ve desteklenmesini istemektedir. Halbuki din eğitiminde yayın ihmal edilemez önem arz etmektedir⁷⁶. Yayınların içinde dergilerin ayrı bir yeri olduğuna işaret ederek, şimdiye kadar çıkarılanların hep şekilci ve dogmatik olduklarını söyler. Bu dergiler öz din kültürü verecek yerde irticayı, en aşağı muhafazakârlığı ve durgunculuğu sindirmektedirler. Baltacıoğlu, dergilerin böyle olmaması için uğraşacağı konularla ilgili olarak şu tavsiyeleri yapmaktadır :

1. Kur'an'ın bir uyarıcı ve öğüt kitabı oluşu,
2. Kur'an'ın yanlışsız oluşu ve mucizelerinin açıklanması,
3. Öldükten sonra dirilme

⁷⁴ Baltacıoğlu . Kültürce Kalkınmanın Sosyal Şartları . s . 107.

⁷⁵ Aynı eser . s . 113.

⁷⁶ Aynı eser . s 108.

4. Kur'an'ın akla ve kalbe hitap edişi,
5. Kur'an'ın inanç, kanun ve hüküm gibi temel konuları,
6. Kur'an'ın zamanla değişebilecek yönleri,
7. Namazın genişçe açıklaması,
8. Hz. Peygamberin soyunun Türklüğe dayandırılması,
9. Alevilik, Kızılbaşlık, Tahtacılık, Bektâşilik mezhep ve tarikatlarının gerçek açıklanması,
10. Dinin toplum için önemi⁷⁷ gibi konular üzerinde durulmalıdır.

Yazar eğitimde yaralanılmak üzere Kur'an'ın menkıbevi tarafına dikkat çekmektedir. Bu kitapta menkıbelere çok yer verilmesi, kendinin aliminden cahiline herkese hitap ettiğini gösteren açık işaretidir. Gerçekten de menkıbelerin bilhassa çocuk ve okumamış halk kesimleri iyi bir telkin vasıtası olarak görülmelidir. Kur'an'da bulunan peygamber menkıbelerinin çocuk ve halk edebiyatına kazandırılması zaruri bir ihtiyaç olarak algılanmalıdır. Fakat bunlar yapılırken ürünlerin milli dile ve Kur'an ayetlerine uygunluk göstermesine özen gösterilmelidir⁷⁸.

Türk plastik sanatlarından da yaralanılması gerektiğine inanan yazar, bunları din duygusunun, Müslümanlık değerlerinin yayılması ve kökleşmesi için gerekli görmektedir. Türk aydınları ve seçkinleri ta Oğuzlardan beri Müslümanlaştırma işini sürrealist özelliğe sahip mimarlık, çini, süsleme ve hattatlıkla yaptılar. Öyleyse camilerimizi, türbelerimizi, sebillerimizi, mihraplarımızı ve minberlerimizi bütün güzellikleriyle ortaya koymalıyız. Bunların katalog,

⁷⁷ Baltacıoğlu . Kültürce Kalkınmanın Sosyal Şartları . s 108 , 109.

⁷⁸ İ. Hakkı Baltacıoğlu . "Din Pedagojisi" . Yeni Adam, Sayı : 622, 1949, s. 2; Baltacıoğlu . Kültürce Kalkınmanın Sosyal Şartları. s. 110,112,113.

prospektüs ve monografilerini yayınlamalıyız. Böylece din duygusunun varlıklar dünyasından soyut ve münezzehe, her yerde hazır ve nazır bir Allah inancının büyük güzelliklerini yaratılması için tükenmez bir ilham kaynağı olduğunu göstermiş olacağımızı söylemektedir⁷⁹.

Baltacıoğlu'nun din eğitimi ile ilgili görüşlerine din kültürü açısından önemli gördüğü iki kurum üzerinde durarak devam edeceğiz. Ona göre önemi haiz iki kurum vardır ki bunları hiç vakit geçirmeden kurumlaştırmamız gerekmektedir. Bunlardan biri: "Danışma Bürosu", diğeri "Din Enstitüsü"dür.

Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu danışma bürosu din, diyanet, din kültürü, ve din bilimi ile ilgili soruları cevaplayacak; gerekli tavsiye ve uyarılar yapacaktır. Din ve diyanet adamları da dahil olmak üzere, halkı her türlü inanç olumsuzluklarından (yamukluk) kurtaracaktır. Burada çalışacak insanlar bilim adamları olacaktır. Bu bilim adamlarının dinsiz ve sohta olmamalarına⁸⁰ dikkat edilecektir.

Din enstitüsü dinin bilimi ve felsefesi üzerinde metotlu ve sürekli çalışmalar yapacak, eserler verecektir. Bu kurum yalnız İslâm Dininin Türk-İslâm din anlayışının ne olduğunu araştırarak ve ortaya koyacaktır. Enstitünün çalışma sahası yalnız İslâm Dini gerçekleri değil, aynı zamanda Türk Milletinin İslâm Dini anlayışdır. Kurum ayrıca bir Kur'an tefsir ve tercümesi yaptıracak, bunların yurt sathına yayılmasının sağlayacaktır⁸¹. Bu iki kuruluş da kurulacak olan kültür bakanlığına bağlı olacaklardır.

Daha önce de üzerinde kısaca durulduğu gibi, Baltacıoğlu din eğitimindeki tutarsızlığın temelinde dini bilimsel olarak bilmeyişimizin yattığını söylüyor. Bu eksikliğin giderilmesi için

⁷⁹ Aynı yer . s. 2 ; Aynı eser . s . 111,112.

⁸⁰Baltacıoğlu . Kültürce Kalkınmanın Sosyal Şartları . s .110,112.

⁸¹İ. Hakkı Baltacıoğlu . "Bir Din Enstitüsü Niçin Kurulmalıdır?" . Yeni Adam, Sayı : 842, Eylül 1971, s . 4.

bir "Din Kongresi" nin toplanmasını istiyor. Bu kongreye katılacaklar: Ömrünü manevî ilimlere vakfetmiş insanlar olacaktır. Katılanların yaş, siyaset, cinsiyet, kariyer farklılıkları önemli sayılmayacaktır. Katılımda esas olan bilim kapasitesine sahip olmaktır. Bu kişilere hiçbir baskı yapmadan bir araya gelip, konuyu görüşme ve tartışma fırsatı tanımak problemi çözmeye yetecektir. İşte o zaman dinin ne olduğu gerçek olarak anlaşılacaktır. Ama ilkin bir Kur'an tercümesine sahip olmak gerekecektir. Bu konuda iyimser bir tavır takınmayı gerektirecek bir çalışmanın olmadığına inanıyor. Eğer olsaydı din anlayışı konusunda aydın-halk uyumsuzluğu ortadan kalkardı. Kur'an tercümesi demek İslâm Dinini bütün gerçekleriyle, olduğu gibi ortaya koymak, bunları halka sindirmek ve kamu şuuruna mal ettirmektir. Yapılanlar sadece tercüme aşamasında kalmayacak, Kur'an felsefesine doğru giden çalışmalara kapı açması gerekecektir⁸².

Bu kongrelerin yapılma sebepleri ise şunlar olmalıdır:

1. Gerçek değerleri meydana çıkarmak ve seçkinleştirmek.
2. Yeni istek ve idealleri şuurlandırmak, şuur alanına sokmak.
3. Diriltme ve kalkındırma organı olmak⁸³.

⁸² İ. Hakkı Baltacıoğlu . "Gerçek Din Kültürü" . Yeni Adam, Sayı : 793, 1967, s . 4,5 ; İ . Hakkı Baltacıoğlu . "Bir Din Kongresi Gerek" . Yeni Adam, Sayı: 912, 1977, s . 3 ; Baltacıoğlu . Kültürce Kalkınmanın Sosyal Şartları . s . 103.

⁸³ Baltacıoğlu . Kültürce Kalkınmanın Sosyal Şartları . s . 103.